

Звіт про наукову роботу на історичному факультеті за 2013 р.

В. О. Куліков, Д. В. Миколенко

2013 р. виявився для історичного факультету продуктивним: за більшістю параметрів, зокрема, щодо обсягів друкованої продукції та участі в конференціях, факультет досяг показників рівня попередніх років, а за деякими – перевищив їх.

Загальні підсумки наукової роботи факультету, до певної міри, відбиває рейтинг кафедр. Як і в попередні роки, більшість кафедр факультету увійшли до п'ятірки кращих серед кафедр гуманітарного профілю (у рейтинговому списку 52 кафедри такого профілю): кафедра історіографії, джерелознавства та археології посіла перше місце; кафедра історії стародавнього світу та середніх віків – друге місце; кафедра історії Росії – п'яте місце; кафедра нової та новітньої історії – дванадцяте місце; кафедра історії України двадцять дев'яте місце.

У 2013 р. дві наші лабораторії отримали статус навчально-дослідних. Це лабораторія Германо-слов'янської археологічної експедиції (завідувач – доц. М. В. Любічев) та Лабораторія історичної інформатики (завідувач – Р. Г. Любавський). Суттєвих кадрових змін на факультеті у 2013 р. не відбулось. Частка викладачів пенсійного віку становить 30 %. Це на декілька процентних пунктів вище, ніж в середньому по університету (27,5 %). Таким чином, віковий баланс підтримується, здійснюється завдання передачі досвіду між поколіннями фахівців.

За якісним кадровим складом показник історичного факультету значно вищий, ніж в цілому по університету. Частка науково-педагогічних працівників, що мають наукові ступені та вчені звання – 96 % (в цілому по університету 67 %).

Результати роботи окремих співробітників факультету відображає індивідуальний рейтинг науково-педагогічних працівників. Третій рік поспіль його лідером є проф. С. І. Посохов, друге місце посів проф. Д. М. Чорний. Третє, четверте та п'яте місце посіли відповідно проф. О. Д. Каплін, доц. С. В. Д'ячков, доц. А. М. Домановський. У цілому в більшості викладачів показники вищі, аніж у минулому році, але п'ятеро наших колег мають рейтинг нижчий за 10 балів. Вже неодноразово зазначалося, що даний рейтинг має певні вади,

оскільки розрахований передусім на природничі та технічні спеціальності. Однак, не абсолютизуючи його результати, університетський індивідуальний рейтинг все ж дозволяє скласти уявлення про інтенсивність науково-методичної та організаційної роботи окремих співробітників факультету.

У 2013 р. було успішно перереєстровано Спеціалізовану раду по захисту дисертацій, що діє при факультеті. Протягом року на засіданнях Спецради відбувся захист 1 докторської дисертації та 14 кандидатських дисертацій за спеціальностями «Історія України» та «Всесвітня історія». Жодної дисертації відхилено ДАКом не було.

Окремо зупинимося на основних показниках наукової продукції історичного факультету. У 2013 р. вийшли чергові випуски факультетських періодичних видань: «Вісник ХНУ. Серія «Історія» (вип. 46 та вип. 47); «Дриновський збірник» (т. 6); «Харківський історіографічний збірник» (вип. 13), «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (вип. 16). У 2013 р. реалізовано дуже важливе завдання – включення більшості фахових видань до міжнародної наукометричної системи «Російський індекс цитування». Наразі факультетське фахове видання «Старожитності» отримало у системі імпаکت-фактор. Стратегічним завданням залишається включення факультетських періодичних видань до інших міжнародних наукометричних баз, таких, як «Scopus» та «Web of Science». Для цього, а також для успішної перереєстрації фахових видань, яка має відбутися у 2015 році, нам треба збільшити частку статей, написаних англійською мовою.

Окрім фахових видань, у 2013 р. були опубліковані такі збірники праць: другий випуск «Остроготіки», тези доповідей студентів та аспірантів «Каразінські читання (історичні науки)», другий том періодичного видання з візантиністики «Нартекс», присвячений 60-річчю проф. С. Б. Сорочана та інші.

Також ми продовжили серію видань, присвячених нашим вчителям книгою про проф. В. І. Кадеєва (1927-2012). Вийшов друком бібліографічний довідник «Історики Харківського університету. 1905-2012 рр.», над яким колектив дослідників історичного факультету та Центральної наукової бібліотеки ХНУ імені В. Н. Каразіна, працював декілька років.

У 2013 р. співробітниками факультету було опубліковано 17 монографій та брошур. Серед них – «Університет в Російській імперії XVIII – першої половини XIX века» під редакцією А. Ю. Андреева та С. І. Посохова; монографію з історії Словаччини

проф. Є. П. Пугача; серію видань, які презентують праці російських дореволюційних мислителів, опубліковано у видавництві «Институт русской цивилизации» за участі проф. О. Д. Капліна; серію видань з історії Харківського університету підготовлено співробітниками Центру краєзнавства академіка П. Т. Тронька тощо.

Навчально-методичні видання цього року представлені, передусім, роботами викладачів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків. Це посібник доц. С. В. Дьячкова «История средневекового Востока: Конспект лекций»; книга проф. І. П. Сергеева «Государственные учреждения древних римлян: поздняя Республика и ранняя Империя: материалы к спецкурсу»; посібник проф. С. Б. Сорочана «Ремесло медиевиста. Основы научно-исследовательской работы: учебное пособие» та ін.

На факультеті традиційно проводиться активна археографічна робота, результатом якої стала публікація збірника документів «Город и война. Харьков в годы Великой Отечественной войны» (СПб., 2012), підготовлена за участі проф. С. І. Посохова та проф. С. М. Куделка спільно з науковцями із РДГУ. Крім того, опубліковано спогади російського чиновника поч. XIX ст. Р. М. Цебрикова «Путешествие из Петербурга в Харьков» (підготувала доц. В. Ю. Івашенко).

Кількість статей, опублікованих співробітниками факультету у 2013 р., фактично залишилася на рівні попереднього року: 154 опублікованих статті у 2013 р., 164 статті у 2012 р. Кількість статей, надрукованих у зарубіжних виданнях в 2013 р. становить 43 (2012 р. – 50).

Ряд статей опубліковано у престижних закордонних виданнях гуманітарного профілю: «Русский вестник» (проф. О. Д. Каплін), «Вестник древней истории» (доц. О. П. Мартемьянов), «Античный мир и археология» (доц. А. М. Токарев), «Deutsches Historisches Institut Moskau, Bulletin» (Р. Г. Любавський), «Dzieje biurokracji» (проф. С. І. Посохов, проф. Л. Ю. Посохова) та ін. Втім, завдання збільшити кількість публікацій іноземними мовами у провідних періодичних виданнях залишається для нас актуальним.

В цілому в 2013 р. співробітники історичного факультету опублікували науково-методичної продукції загальним обсягом 314 умов. друк. арк. (у 2012 р. – 383). Найбільш результативним (за показниками обсягу) виявився колектив кафедри історіографії, джерелознавства та археології, частка якого в загальному обсягу опублікованої продукції становить майже 40 % (121 ум. д. а.). Співробітники кафедри історії стародавнього світу та середніх віків

опублікували в 2013 р. продукції загальним обсягом 90 ум. д. а.; кафедри нової та новітньої історії – 61 ум. д. а.; кафедри історії України – 36 ум. д. а.; кафедри історії Росії – 6 ум. д. а.

Аналіз публікаторської активності співробітників факультету засвідчив традиційно високе індивідуальне варіювання. Найбільше у минулому році текстів (за обсягом) опублікували проф. С. М. Куделко (39 ум. д. а.), проф. С. І. Посохов (37 ум. д. а.), проф. О. О. Чупило (33 ум. д. а.), доц. Дьячков С. В. (24 ум. д. а.), доц. Домановський А. М. (19 ум. д. а.). Разом з тим близько чверті викладачів публікували текстів загальним обсягом менше 2 ум. д. а.

Звичайно, обсяг опублікованої продукції є лише одним із показників. Для можливості відстеження цитованості наукових публікацій, їх загребуваності науковою спільнотою, а також з метою популяризації факультетської наукової продукції було організовано роботу із розміщення електронних копій фахових видань факультету у відкритому доступі на спеціальному сайті наукометричної системи Російського індексу цитування [elibrary.ru] та в репозитарії Харківського університету.

У 2013 р. співробітники факультету традиційно виступали титульними рецензентами, опонентами при захистах кандидатських і докторських дисертацій, брали активну участь у редагуванні різних видань.

У 2013 р. на факультеті було проведено 12 конференцій, круглих столів та семінарів. У порівнянні з іншими підрозділами університету, історичний факультет належить до найбільш активних в плані організацій та проведення конференцій: у минулому році за кількістю проведених конференцій факультет посів третє місце (після факультету іноземних мов та екологічного факультету).

Серед найбільш важливих заходів, організованих факультетом у 2013 р., варто згадати публічну дискусію за участю польського методолога Войцеха Вжосека «Теорія – історія – суспільство: суспільна роль історії в Польщі та Україні» (березень); 66-ту міжнародну конференцію молодих вчених «Каразінські читання: історичні науки» (квітень); міжнародну наукову конференцію XIII «Кирило-Мефодіївські читання» (травень); науковий симпозіум «Україно-сербські зв'язки XVIII–XX століть» (травень); Міжнародну наукову конференцію «VII Дриновські читання» (жовтень); науково-практичну конференцію «Харківський університет у символах, емблемах, образах» (листопад); наукову конференцію-презентацію «Проблеми дослідження та охорони культурно-історичної спадщини

України. Підсумки польових досліджень у 2013 році» (грудень); 31-у Міжнародну краєзнавчу конференцію молодих учених «Краєзнавство на перетині дисциплін: здобутки та проблеми» (грудень); науковий семінар-зустріч із директором Інституту Історії Університету Марії Кюрі-Склодовської професором Даріушем Слапеком, та віце-директором цього ж інституту проф. Гжегошем Явором, (грудень) та ін.

Вже традиційними стали наукові конференції для школярів, які виконують важливу профорієнтаційну функцію. В 2013 р. кафедрами історичного факультету були проведені/ня чергові «Різдвяні читання», та історико-краєзнавча конференція «Воєнне минуле рідного краю». Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків продовжила реалізацію проекту із організації публічних читань з візантиністики, які відбуваються щомісяця у конференц-залі Свято-Пантелеймонівського храму м. Харкова.

Таким чином, конференції та семінари, що проводяться на факультеті, є не тільки майданчиком для обміну ідеями, але стали базою для побудови інших організаційних форм науково-просвітницької діяльності та створення системи стимулів до цієї діяльності.

У минулому році співробітники та аспіранти факультету взяли участь у роботі 139 конференцій (2012 р. – 145) конференцій, більшість з яких мала міжнародний статус. Географічно, окрім України, це – Австрія, Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Вірменія, Молдова, Польща, Російська Федерація, Румунія, Швеція.

Значна кількість виступів на конференціях співробітників факультету відбувалась в рамках реалізації міжуніверситетських або міжкафедральних наукових проектів, серед яких в 2013 р. були наступні: «Історія університетської науки та освіти в Україні XIX-XXI ст.» затверджена на 2013-2015 рр. як фундаментальна (керівник теми – проф. Л. Ю. Посохова); міжнародний науковий проект «Знахідки римських республіканських монет на території Центральної та Східної Європи», що фінансується Національним центром науки Польщі (від історичного факультету – доц. К. В. Мизгін); міжнародний науковий проект «Знахідки римських монет на території Польщі», що фінансується Міністерством вищої освіти і науки Польщі (від історичного факультету доц. К. В. Мизгін); «Північний Кавказ в соціокультурному просторі дореволюційної та Радянської Росії», разом із Північно-Кавказьким федеральним університетом (керівник – проф. С. І. Посохов); «Індустріалізація

та міський ландшафт Промислового Півдня Російської імперії», разом із Центром міської історії Центрально-Східної Європи (від історичного факультету – доц. В. О. Куліков) тощо.

Значною мірою високі показники наукової роботи забезпечуються завдяки діяльності наших наукових центрів – Центру болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова, Навчально-дослідної лабораторії Германо-Слов'янської археологічної експедиції, Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька, Археологічного центру, музеїв.

Крім науково-дослідної та навчальної, зазначені структури допомагають у реалізації важливого завдання – популяризації науки. Наприклад, зусиллями співробітників Музею історії університету в 2013 р. було проведено 11 виставок з якими ознайомились більше 3,5 тис. відвідувачів. А загалом в 2013 р. співробітниками факультету (передусім Музею історії університету, МАЕСУ та НДЛ Германо-Слов'янської археологічної експедиції) було організовано 18 виставок, на яких представлено більше 1000 експонатів.

Наукові та навчально-дослідні центри беруть безпосередню участь у проведенні археологічних розкопок та організації на їх базі археологічних студентських навчальних практик. Як і в минулі роки, в 2013 р. наші експедиції працювали у Харківській, Полтавській області та Криму. Виставка знахідок 2013 р., яка була організована в Музеї історії університету, засвідчила, що польовий сезон був вдалим.

Міжнародне співробітництво у 2013 р. розвивалося за традиційними напрямками: Російська Федерація, Болгарія, Латвія, Німеччина, Польща. За останні декілька років Польський напрямок став для факультету стратегічним. Із науковими інституціями Польщі реалізуються спільні дослідні проекти; науковці вузів-партнерів увійшли до складу редколегій періодичних видань; статті деяких наших колег були надруковані в престижних польських виданнях; здійснюється академічний обмін тощо. Особливо відзначимо плідну співпрацю із Університетом Марії Кюрі-Склодовської (Люблін).

Як і в попередні роки, важливим завданням є пошук внутрішніх і міжнародних грантів. В минулому році викладачі факультету скористались підтримкою таких грантових програм: з коштів державного бюджету Міністерства освіти України фінансується вже згадана тема «Університетська наука й освіта в Україні в XIX – XX ст. (на матеріалах Харківського університету)»; грант Фонду імені барона Ротшильда (м. Лондон, Велика Британія) надав кошти

на розробку теми «Євреї Сходу України від Хазарського каганату до наших днів» (виконавці – проф. С. М. Куделко, доц. В. В. Скирда, доц. І. Б. Шрамко); Харківська обласна держадміністрація профінансувала підготовку довідкового видання «Харківщина: енциклопедичний довідник»; грант Харківського міськвиконкому на підготовку екскурсив отримав Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька. Деякі видання історичного факультету були профінансовані за рахунок різних громадських установ та приватних фондів. Втім, очевидно, що фандрайзингову діяльність можна і треба інтенсифікувати. Доволі скромними є також успіхи в пошуку індивідуальних грантів.

З метою поширення інформації про гранти та стипендії у 2013 р. запущено новий проект – спеціальну сторінку із академічними новинами в фейсбуці, на якій ми розміщуємо інформацію про актуальні грантові програми, стипендії, міжнародні конференції.

Минулорічні колективні та індивідуальні успіхи науковців факультету були відзначені нагородами та преміями: рішенням загальних Зборів академіків Болгарської АН проф. М. Г. Станчева обрано Іноземним членом Болгарської академії наук; рішенням Харківської обласної адміністрації призначено стипендію імені В. Н. Каразіна доц. К. В. Мизігну; проф. С. М. Куделка нагороджено Грамотою председателя УПЦ митрополита Володимира (Сабодана) тощо.

Стосовно перспектив розвитку наукової діяльності, то наразі найбільш актуальним є питання підвищення якості наукової продукції. Відповідно до Програми розвитку університету на період 2010-2020 років, особлива увага має приділятися підвищенню результативності наукових досліджень, комерціалізації результатів наукових досліджень та інноваційній діяльності. Зважаючи на це, нашим першочерговим завданням є збільшення кількості публікацій наших викладачів в журналах з імпаکت-фактором (особливо – англомовних) та включення наших видань до міжнародних наукометричних баз даних.

Науково-дослідна робота студентів історичного факультету протягом 2013 р. розвивається переважно в рамках Студентського наукового товариства (СНТ). Однією з основних форм організації т. зв. «молодої науки» на факультеті є проведення конференцій, круглих столів та семінарів. Минулого року було проведено три міжнародні конференції: «66-ті Каразінські читання (історичні науки)» (понад 280 учасників); XXXI Міжнародна краєзнавча конференція молодих

учених «Краєзнавство на перетині дисциплін: здобутки та проблеми» (понад 60 учасників) та XIII-ті «Кирило-Мефодіївські читання (близько 30 учасників); Було також організовано круглі столи «Соціальна модернізація українських земель наприкінці XVIII – першій половині XX ст.», «Державотворчі процеси на Балканах: політичні, соціально-економічні та культурні чинники», «Соціальна модернізація Російської імперії», «Роль особистості у політичній історії стародавнього світу, середніх віків і нового часу». Результатом спільних зусиль історичних факультетів Харківського національного і Белгородського державного університетів стала п'ята міжнародна студентська школа «Історико-культурна спадщина євро регіону «Слобожанщина», яка проходила у вересні 2013 р. у Харкові.

За підсумками минулого року на історичному факультеті було опубліковано два збірники студентських наукових робіт – матеріали міжнародної конференції «Каразінські читання», а також шістнадцятий номер фахового щорічника молодих учених «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії». Збільшилася кількість публікацій наших студентів у збірниках наукових праць. З одного боку, це наслідок запровадження додаткових умов для вступу в магістратуру, з іншого – це також результат покращення якості студентських робіт, адже вони проходять жорсткий відбір редакційної колегії.

Закордонні відрядження наших студентів і їх участь у міжнародних освітніх проєктах сприяють розвитку науки. Так, 18-27 квітня 2013 р. викладач кафедри історії Росії П. В. Єремєєв та студенти історичного факультету Антон Іноземцев і Єлизавета Красодубець відвідали Чуваський державний університет (м. Чебоксари). Студенти, що спеціалізують на кафедрі історіографії, джерелознавства і археології та кафедрі історії України взяли участь в архівознавчому об'їзді Польщі «Архіви та музеї Любліну, Варшави, Кракова, Сандомиру» (керівник – проф. Л. Ю. Посохова). Вже два роки поспіль студенти факультету на чолі з доцентом О. А. Ручинською відвідують Грецію (Каламос, Аттика) по програмі «Греція: історія, культура і навколишнє середовище». Чотири студенти історичного факультету пройшли річне стажування в Московському державному університеті імені М. В. Ломоносова.

Окремо необхідно відмітити успіхи наших студентів й аспірантів у здобутті стипендій за підсумками міжнародних і всеукраїнських конкурсів, а також у рамках освітніх програм. Цього навчального року Ольга Красько, Євген Рачков, Вікторія Солодкіна і Владислав

Васильцов за результатами конкурсу «Zavtra.in.ua», отримали річні стипендії від фонду В. Пінчука. Наша випускниця Ганна Литовченко й аспірантка Катерина Сорочан навчаються відповідно у Греції та Італії за міжнародною програмою «Еразмус мундус». Євген Рачков отримав перше місце на всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з історії (науковий керівник – проф. С. І. Посохов). Студентка IV курсу Марина Шевчук стала лауреатом Всеукраїнського конкурсу наукових робіт «Жінки України у Другій світовій війні: історія, пам'ять, репрезентації», який проводив Міжнародний фонд «Взаєморозуміння і толерантність» (науковий керівник – проф. Л. Ю. Посохова). Наші студенти брали участь у Міжнародній науковій конференції «Ломоносовські читання» (МДУ імені М. В. Ломоносова). За підсумками конференції доповіді Олега Моргуна, Павла Уллаха, Сергія Білоуса, Катерини Ільїної, Наталії Попової, Катерини Єремєєвої були відзначені спеціальними дипломами.

Студенти історичного факультету взяли участь в II етапі Всеукраїнської студентської олімпіади з історії України (м. Миколаїв), на якому Кирило Каштанов посів перше місце. Павло Уллах отримав II місце у II етапі Всеукраїнської студентської олімпіади з історії, що проводилась в Луганському національному університеті імені Т. Г. Шевченка.

Сподіваємось, що у наступному році викладачі, аспіранти та студенти історичного факультету зможуть досягти не менш гідних результатів у своїй науковій роботі.

Хроніка подій на історичному факультеті в 2013 р.

- 8 січня – 15 червня** в Чугуївському КЗ «Художньо-меморіальний музей І. Ю. Рєпіна» була організована виставка археологічних знахідок із фондів МАЕСУ «Найдавніше минуле краю».
- 13–14 січня** кафедра історії стародавнього світу та середніх віків разом із Харківським територіальним відділенням МАН України, Міжнародним науковим товариством «Нартекс» та Школою мистецтв провела XIII учнівську науково-практичну конференцію «Різдвяні читання».
- 30 січня** на історичному факультеті відбувся III (обласний) етап учнівської олімпіади з історії. Участь в інтелектуальних змаганнях взяли понад 240 учнів із шкіл Харкова і області.
- 31 січня** в Музеї історії ХНУ імені В. Н. Каразіна відбувся науково-практичний семінар «Проблеми сучасної музейної комунікації» (IV Луньовські читання), присвячений 40-річчю Музею історії університету. У заході взяли участь науковці, музеєзнавці, мистецтвознавці, художники, бібліотекарі, вчителі, краєзнавці із Харкова і Києва. У межах семінару було організовано виставку до 40-річчя Музею історії університету.
- 4 лютого** була підписана Робоча програма співробітництва на 2013–2014 рр. між історичним факультетом ХНУ імені В. Н. Каразіна та Інститутом історії України НАН України.
- 4 лютого** була підписана Робоча програма співробітництва на 2013–2014 рр. між історичними факультетами ХНУ імені В. Н. Каразіна та МДУ імені М. В. Ломоносова.
- 8 лютого** відбувся науковий семінар Центру болгаристики і балканських досліджень імені М. Дринова, організований спільно із кафедрою стародавнього світу та середніх віків.
- 9–10 лютого** на історичному факультеті відбувся Обласний етап конкурсу захисту робіт Малої академії наук.
- 10 лютого** у приміщенні Державного архіву Харківської області